

August Strindberg

A csöndes ház

Fordította:
Szabó Lőrinc

Debrecen, 2007

A szöveggondozás és a jegyzetelés
a Miskolci Egyetem az OM NKFP (5/008/2001),
az OTKA (T038252) és az MTA TKI által támogatott
Szabó Lőrinc Kutatóhelyén, az MTA könyvtárának közreműködésével
készült
Kabdebó Lóránt irányításával

© Szabó Lőrinc örökösei 2007
© Kontor István László 2007
© Csokonai Kiadó

Sorozatszerkesztő
Bíró Éva

A kísérő tanulmányt írta
Kontor István László

A szöveggondozást végezte
Kontor István László

HU ISBN 963 260 203 x

Csokonai Kiadó, 2007
Felelős kiadó a Csokonai Kiadó igazgatója
Technikai szerkesztő: Molnárné Balázs Zsuzsanna
Nyomdai előkészítés: Abakusz Stúdió

SZEMÉLYEK

AZ ÖREGÚR, nyugalmazott hivatalnok
A KONZUL, fivére
STARCK, cukrász
ÁGNES, a lánya
LUJZA, az öregúr rokona
GERDA, az öregúr elvált felesége
FISCHER, Gerda új férje, néma személy
A JEGESEMBER
A POSTÁS
KIFUTÓFIÚ
LÁMPAGYÚJTOGATÓ

ELSŐ KÉP

Modern ház homlokzata: a szuterrén gránit, a többi rész sárgára festett téglá: ablakramák és ablakdiszek homokkőből; a szuterrénben, közepén, alacsony ajtó, amely az udvarra nyílik és egyúttal a cukrászdának is bejárata. Jobbra a ház sarkán kis előkert, rózsafák és egyéb virágok, a sarkon levélszekrény. A szuterrén fölött a magasföldszint nagy ablakai nyitva vannak, közülük négy egy elegánsan bútorozott ebédlőnek az ablaka. A magasföldszint fölött látni az elsőemeleti lakást. A lakás négy középső ablakát vörös függöny takarja, amelyeken belülről lámpafény süt át. A ház előtt járda, fasor, az előtérben zöld pad, és gázlámpa.

A cukrász kilép a boltjából, széket hoz és leül a járdán. Az ebédlőben Az öregúr asztalnál ül, háta mögött zöld majolika-kályha, melynek párkányán virágvázák és két gyertyatartó között nagy fénykép áll. Lujza, fiatal lány, világos ruhában, éppen az utolsó fogást szolgálja fel Az öregúrnak.

A KONZUL

(balról, kint, jön és botjával fölkapog a bádorgorított ablakpárkányra): Kész vagy, hamarosan?

AZ ÖREGÚR

Mingyárt megyek...

A KONZUL

(üdvözli a cukrászt) Jóestét Starck ur. Még mindig olyan meleg van... *(Leül a padra.)*

A CUKRÁSZ

Jóestét konzul úr. Kánikula. S hozzá még a befőzés, egész nap.

A KONZUL

A befőzés... Szóval, van elég gyümölcs az idén?

A CUKRÁSZ

Van, van, meglehetősen; a tavaszunk hideg volt, de a nyár tűrhetetlenül meleg; megérezte, aki a városban nyaralt!

A KONZUL

Én tegnap érkeztem haza, vidékről; amikor már nőnek az esték, az ember vágyódni kezd a város után...

A CUKRÁSZ

Én meg a feleségem, ki se mozdultunk; az üzlet ugyan pang, de helyünkön kell maradnunk és készülődünk a télre. Először jön a szamóca, a kerti, erdei; aztán sorban a málna, a pöszméte, a dinnye, végül az egész őszi termés...

A KONZUL

Mondja, Starck úr, igaz, hogy eladják a házat?

A CUKRÁSZ

Nem tudok róla.

A KONZUL

Sokan laknak itt?

A CUKRÁSZ

Ha az udvari lakásokat is bele vesszük, azt hiszem, tíz család: de egyik sem ismeri a másikat; tudniillik szokatlanul keveset pletykáznak ebben a házban; olyan az egész, mintha elbújnának az emberek. Tíz esztendeje lakom itt; az első két évben az udvar felé; ismeretlen család volt a szomszédom: egész nap csöndben maradtak, éjszaka aztán megindult a sürgés-forgás, kocsik jöttek és elvittek valamit. Csak a második év végén tudtam meg, hogy betegpanzió mellett laktam és hogy a hullákat szállították el éjszaka.

A KONZUL

Borzalmas!

A CUKRÁSZ

És erre mondják, hogy: A csöndes ház!

A KONZUL

Csőndes... itt bizony keveset beszélnek.

A CUKRÁSZ

De közben drámák folynak itt le...

A KONZUL

Mondja Starck úr, ki lakik az első emeleten a fivérem fölött?

A CUKRÁSZ

Ott fönt, ahol azok a függönyök vöröslenek, a nyáron meghalt a bérlő; a lakás egy hónapig üresen állt és most egy hete, hogy beköltöztek az új lakók; még senkit se láttam közülük... Azt se tudom, hogy hívják őket. Talán ki se mozdulnak soha. Miért érdekli, konzul úr?

A KONZUL

Hát... magam sem tudom.. Az a négy vörös függöny! Mintha véres drámák főpróbája peregne mögöttük!... Persze képzelődés. Látja azt a főnix-pálmát? Mintha vasvirgács volna, és ráveti árnyékát az egyik függönyre... Csak legalább láthatnánk egy-két alakot...

A CUKRÁSZ

Én láttam már egész sereget, de csak később, éjszaka!

A KONZUL

Hölgyeket vagy urakat?

A CUKRÁSZ

Urak is voltak, hölgyek is... De most már sietnem kell, a fazekaimhoz... *(Bemegy az ajtón.)*

AZ ÖREGÚR

(az ebédlőben, feláll, szivarra gyújt, az ablakhoz lép és ki- szól a fivéréhez) Mingyárt vége. Csak egy gombot varr még föl Lujza a keztyümre.

A KONZUL

Hát a városba mégy?

AZ ÖREGÚR

Talán lemehetnénk... De kivel beszélgettél tulajdonkép- pen?

A KONZUL

Csak a cukrász volt...

AZ ÖREGÚR

A cukrász? Rendes ember; egyébként ő volt egyetlen tár- saságom a nyáron...

A KONZUL

Itthon ültél, csakugyan, minden este? Sose jött kedved egy kis sétára?

AZ ÖREGÚR

Soha! Én félek ezektől a világos estéktől! Falun nagy- szerű, de városban természetellenesen, csaknem kísérteties- sen hat az ilyen este! Csak akkor nyugszom meg, akkor indulok esti sétámra, amikor meggyújtják az első lámpát. Jól kifáradok s aztán éjszaka is jobban alszom... *(Lujza hozza a keztyüt.)* Köszönöm, fiam... Az ablak nyitva ma- radhat, itt nincs szunyog... Megyek már! *(Egy pillanat múlva látni, hogy Az öregúr a ház sarkán, a kertnél, be- fordul és levelet dob a postaládába; aztán előre megy s a padra ül, fivére mellé.)*

A KONZUL

Mondd csak, miért ülsz itt a városban, mikor falun is le- hetnél?

AZ ÖREGÚR

Nem tudom! Elszoktam a mozgástól, emlékeim ide kötnek ehez a lakáshoz, csak itt van békém és menedékem. Ebben a lakásban. Érdekes, kívülről nézni a saját lakásunkat; el- képzelem, hogy valaki más jár-kél odabent... Gondold meg: tíz évig én voltam az a valaki...

A KONZUL

Már tíz éve?

AZ ÖREGÚR

Tíz. Rövid idő ha már eltelt, de hosszú, míg eltelik... Ak- kor még új volt a ház; láttam, hogy rakták be a szobákban a parkettet, hogy festették az ajtót, falat... A tapétákat pe- dig ő választotta ki, s még ma is megvannak azok a tapé- ták... Hát ez az! A cukrász meg én, mi vagyunk a legré- gibb lakók, és őt is megviselte a sors... Olyan ember, aki- nek semmi sem sikerül, mindig veszkődik valamivel. A magaméval párhuzamosan szinte az ő életét is átérzem, és hordoztam a terheit.

A KONZUL

Iszik?

AZ ÖREGÚR

Dehogy! Egyáltalán nem könnyelmű s mégse boldogul...
Mi ketten, mi aztán ismerjük a ház történetét: lakodalmos fogatok, vígan, befelé, és éjszaka, vissza, a hullaszállító kocsik... És a sarki levélszekrény, mennyi meghitt valómást bíztak arra is...

A KONZUL

A nyár derekán, ugye, meghalt itt valaki?

AZ ÖREGÚR

Meghalt. Tífuszeset volt, egy bankpénztáros. Négy hétig üresen állt a lakás, először a koporsó jött ki a házból, aztán az özvegy a gyerekekkel, utoljára a bútorok...

A KONZUL

Az első emeleten?

AZ ÖREGÚR

Ott fönt, ahol most világos van... Az új lakóknál, akiket még nem ismerek.

A KONZUL

Nem is láttad őket?

AZ ÖREGÚR

Sose törődöm a többi lakóval. Amit úgy magától meghalok, azt tudomásul veszem, anélkül, hogy visszaélnék vele, vagy beleavatkoznék a dolgaikba. Mert nekem csak az a fontos, hogy öregségemre békén hagyjanak...

A KONZUL

Hja, az öregség! Azt hiszem, szép dolog megöregedni, mert akkor már nincs messze az ember a céltól.

AZ ÖREGÚR

Szép, persze, hogy szép; most végzem a leszámolást az élettel és az emberekkel és már készülődni is kezdtem az utazásra. A magányosság jó is meg rossz is, de ha senkinek sincs követelnivalója rajtunk, akkor – miénk a szabadság! Szabad jönni-menni, tenni, gondolkozni, enni, aludni, ahogy jólesik.

(Az első emeleti lakásban felhúzzák az egyik függönyt, de csak annyira, hogy előtűnjön egy hölgy ruhája, aztán gyorsan visszaeresztik.)

A KONZUL

Megmozdultak! Látod?

AZ ÖREGÚR

Minden titokzatos, de éjjel a legrosszabb. Néha zenélnek, de komiszul, néha meg játék folyik náluk, azt hiszem: kártya, és jóval éjfél után kocsik jönnek és elrobognak... Lakók ellen sose teszek panaszt, mert bosszút állnak és úgyse javulnak meg... Legjobb semmiről se tudni.

(Egy úr, szmokingban, kalap nélkül, kilép a ház sarkán a kertnél, nagy csomó levelet dob a postaládába, aztán eltűnik.)

A KONZUL

Ennek is jókora postája van!

AZ ÖREGÚR

Azt hiszem körlevelek.

A KONZUL

Ki ez az ember?

AZ ÖREGÚR

Csak az új lakó lehet, az emeletről...

A KONZUL

Ez az? Mit gondolsz, miféle?

AZ ÖREGÚR

Nem tudom! Zenész, direktor, valami operett, a varieté hátárán, kártyás, Adonis, egy kicsi mindebből...

A KONZUL

Fehér arcbőréhez fekete haj illenék. De barna volt, következőkép festi magát vagy parókát visel. Szmoking ott hon: ez ruhatárbeli hiányosságokra mutat, és az ujjak mozgása, mikor bedobta a leveleket, olyan volt, mint: keverni, emelni, osztani...

(Az első emeleten félhalkan valcert játszanak.)

Mindig kerigő, talán tánciskolájuk van, de csaknem mindig ugyanaz a keringő. Mi is ez?

AZ ÖREGÚR
Várj csak, azt hiszem... Bluie d'Or... Nagyon jól ismerem.

A KONZUL
Játszották nálatok is?

AZ ÖREGÚR
Játszották. Ezt is meg az Alcazárt is... *(Az ebédlőben megjelenik Lujza, a megtörölt poharakat visszarakja a pohárszékre.)*

A KONZUL
Még mindig meg vagy elégedve Lujzával?

AZ ÖREGÚR
Teljesen.

A KONZUL
Nem készül férjhez menni?

AZ ÖREGÚR
Nem tudok róla.

A KONZUL
Nem jelentkezik vőlegény?

AZ ÖREGÚR
Miért kérded?

A KONZUL
Talán neked vannak szándékaid?

AZ ÖREGÚR
Nekem? Köszönöm, nincsenek. Mikor utoljára megnősültem, még nem voltam nagyon öreg, mert egykettőre megjött a gyerek. De most már öreg vagyok és nyugodtan akarok tovább öregedni... Azt hiszed, szeretnék urat – nőt – tartani a házamban, hogy megfosszon az életemtől, becsületemtől, vagyonomtól?

A KONZUL
Az életed és a vagyoned megmaradt...

AZ ÖREGÚR
És a becsületeden folt esett?

A KONZUL
Talán nem tudod?

AZ ÖREGÚR
Mit akarsz ezzel mondani?

A KONZUL
Meggyilkolta a becsületedet, mikor elhagyott...

AZ ÖREGÚR
Szóval: öt év óta járok-kelek, és nem tudtam, hogy megvagyok gyilkolva?

A KONZUL
Nem tudtad?

AZ ÖREGÚR
Nem. De most két szóban elmondom neked a valódi tényállást... Mikor ötvenéves koromban újra megnősültem és feleségül vettem egy aránylag fiatal lányt, akinek a szivét megnyertem és aki félelem és kényszer nélkül nekem adta a kezét, megígértem neki: ha látom, hogy öregségem nyomasztóan hatna a fiatalságára, megyek utamra és visszadom a szabadságát. Mikor aztán rendes időre megjött az első gyerek és többet egyik fél se kívánt, mikor a lányom kezdett kinőni a kezem alól s éreztem, hogy már felesleges vagyok, akkor odébbálltam, jobban mondva: hajóra ültem, mert szigeten laktunk. És ezzel a mese végetért. Igéretemet megtartottam, becsületedet megmentettem, nincs tovább.

A KONZUL
Az anya azonban úgy érezte, hogy az ő becsületén esett csorba, mert hiszen ő akart elhagyni. Ezért gyilkolt meg téged, csöndes vádakkal, amelyek sose jutottak el hozzád.

AZ ÖREGÚR
Saját magát is vádolta?

A KONZUL
Nem, arra nem volt oka.

AZ ÖREGÚR
Akkor nincs semmi baj.

A KONZUL

Tudsz valamit róluk? Hogy mi lett később velem a gyerekekkel?

AZ ÖREGÚR

Jobb ha semmit se tudok meg. Miután a vágyódás minden borzalmát átéltem, számomra ez az ügy eltemetett. S minthogy ebben a lakásban csak szép emlékek maradtak vissza, én is ittmaradtam. Azonban köszönöm hasznos felvilágosításodat...

A KONZUL

Miféle felvilágosítást?

AZ ÖREGÚR

Hogy tudniillik önnek nem volt mivel vádolnia magát, mert az ellenem lett volna vád...

A KONZUL

Azt hiszem nagy tévedésben élsz...

AZ ÖREGÚR

Csak hadd éljek benne, testvér; tiszta lelkiismeret, aránylag tiszta lelkiismeret volt mindig az én buvárruhám, amelynek segítségével leszálltam a mélybe és nem füladtam meg. *(Feláll.)* Képzeld csak: élve kerültem ki belőle! – S most már elmúlt. Ne forduljunk egyet a faszorban?

A KONZUL

Jó. Legalább látni fogjuk, hogy gyűjtják meg először újra a lámpákat.

AZ ÖREGÚR

De ma este, ugye fent jár a hold is? Augusztusi hold!

A KONZUL

Sőt, azt hiszem telehold...

AZ ÖREGÚR

(beszól az ablakon) Lujza, kérlek, add ki a botomat! A könnyű nyári botot, csak hogy legyen valami a kezemben.

LUIZA

(kinyújt egy nádbotot) Tessék.

AZ ÖREGÚR

Köszönöm, fiam. Ha nincs dolgod, oltsd el a lámpát az ebédlőben... Egydarabig majd sétálgatunk, nem tudom meddig...

(Az öregúr és a konzul balra elmegy. Lujza az ablakban.)

A CUKRÁSZ

(kilép az ajtón) Jóestét kisasszony! Nagyon meleg van... Elmentek?

LUIZA

El; sétálnak egyet az alléban... Egész nyáron ez az első este, hogy az úr kimegy.

A CUKRÁSZ

Mi, öregek, szeretjük a szürkületet; oly sok hibát eltakar, rajtunk is, másokon is... Tudja, kisasszony, hogy a feleségem alighanem megvakúl? De nem akarja operáltatni magát. „Úgy sincs semmi látnivaló”, mondja, és néha azt se bánná, ha meg is süketülne!

LUIZA

Van úgy vele néha az ember!

A CUKRÁSZ

Óh! Hiszen maguknak szép, csöndes életük van, jólét, gondtalanság, sose hallok hangos szót, ajtócsapdosást; talán túlságosan is nagy a csönd olyan fiatal hölgy számára, mint maga!

LUIZA

Dehogyan is! Én szeretem a nyugalmat, a méltóságteljes kényelmet, a kimértséget, szeretem, ha nem mondanak ki mindent, s ha az ember kötelességének érzi, hogy mintegy eltekintsen a mindennapi élet kevésbé kellemes oldalaitól...

A CUKRÁSZ

Vendégük soha sincs?

LUIZA

Nincs, csak a konzul úr jár hozzánk. És én még sose láttam ilyen nagy testvéri szeretetet.

A CUKRÁSZ

Tulajdonképpen melyik az idősebb közülük?

LUJZA

Nem tudnám megmondani... Hogy egy év van-e köztük, vagy több, vagy hogy ikrek-e, nem tudom, mert mindketten kölcsönös tisztelettel bánnak egymással, mintha mind-egyik bátyja volna a másiknak.

(Ágnes kilép a kapun, igyekszik ellopakodni a cukrász mellett.)

A CUKRÁSZ

Hová mégy, lányom?

ÁGNES

Csak kimegyek, sétálni egy kicsit.

A CUKRÁSZ

Nagyon jó lesz, de jöjj haza idejében!

(Ágnes el.)

Gondolja, kisasszony, hogy az úr még mindig szomorkodik a felesége meg a gyermeke miatt?

LUJZA

Szomorkodni nem szomorkodik, nem is vágyódik utánuk, hiszen nem kívánja vissza őket, de velük él, az emlékekben, amelyből csak a szépet tartotta meg...

A CUKRÁSZ

De a lánya sorsa időnkint mégis csak nyugtalanítja...

LUJZA

Hát persze, van oka félni, hogy az anyja újra férjhez megy és akkor az a kérdés, hogy milyen mostohaapát kap majd a lány.

A CUKRÁSZ

Mesélték, hogy az asszony kezdetben minden anyagi támogatást visszautasított, öt évvel később mégis számlát nyújtott be neki, többezer koronáról, az ügyvédje útján...

LUJZA

(kitérően) Ezt nem tudom.

A CUKRÁSZ

Azt hiszem, mégis csak az az asszony a legszebb emléke...

KIFUTÓFIÚ

(borospalackkal tele kosarat hoz) Bocsánatot kérek, itt lakik Fischer úr?

LUJZA

Fischer úr? Nem tudok róla.

A CUKRÁSZ

Az új lakó volna Fischer, az első emeleten? Csöngessen odafönt, ott, a sarkon túl.

KIFUTÓFIÚ

(megy a kiskert felé) Első emelet, köszönöm.

LUJZA

Megint nem alszunk az éjszaka, viszik a bort.

A CUKRÁSZ

Mifélek lehetnek? Miért nem látjuk őket sosem?

LUJZA

Biztosan a hátsó lépcsőt használják. Eddig még nem láttam őket. De hallottam!

A CUKRÁSZ

Én is hallottam: ajtó döng, durran a pezsgősdugó, csattan, talán valami más is csattan...

LUJZA

Sose nyitnak ablakot, pedig micsoda meleg van! Biztosan délvidékiek... Látja, most villámlik! Egy, kettő, három... Csak messze villózik. Mert a mennydörgést már nem hallani.

HANG

(a szuterrénből) Starck, szívem, gyere már, segíts kavarni ezt a szirupot.

A CUKRÁSZ

Megyek, öreg! – Persze, befőzés... Megyek, megyek.....

(Boltjába megy, Lujza az ablaknál marad)

A KONZUL

(balról jön, lassan) A fivérem még nem jött vissza?

LUJZA

Nem, konzul úr.

A KONZUL

Bement egy üzletbe telefonálni; én csak menjek előre. És hogy mingyárt jön... Hát ez mi?

(Lehajlik és egy levelezőlapot vesz fel a földről.)

Kinek szól?... Boston-klub, éjfél után... Fischer. Kik ezek a Fischerék? Nem tudja, Lujza?

LUJZA

Az előbb volt itt egy fiú, bort hozott, az keresett bizonyos Fischeréket, az első emeleten.

A KONZUL

Az első emeleten! Fischerék! Vörös függönyök, melyek éjszaka úgy világítanak, mint a szivarok parazsa; azt hiszem rossz társaság került a házba.

LUJZA

Mi az a Boston-Klub?

A KONZUL

Igen ártatlan valami is lehet, de ebben az esetben nem tudom... Hogy került ez a levelezőlap...? Ahá, az a szmokingos vesztette el az előbb; hát majd én bedobom a szekrénybe... Fischer? Már hallottam ezt a nevet, valamivel kapcsolatban, amit elfelejtettem... Lujza kisasszony, szabad kérdezni magától valamit: fivérem sose beszél... a multról?

LUJZA

Velem soha.

A KONZUL

Lujza kisasszony... szabad kérdezni...

LUJZA

Bocsánat, át kell vennem az esti tejet, most hozzák...

(Elmegy. Jobbról jön a tejeslány s a kiskerten át bemegy a házba.)

A CUKRÁSZ

(ismét kibúvik az üzletéből, leveszi fehér sapkáját és szuszog.) Ki és be, mint borz a lyukából... Rettenetes lent állni a tűznél... És még csak estére sem hűvösödik ...

A KONZUL

Esőt kapunk, már villámlik... A város most nem szép, de itt fönt minden csendes, nincs kocsirobogás, villamos még kevésbé; igazán, mintha falun volnánk.

A CUKRÁSZ

Csöndesnek minden csöndes, de az üzletnek már túl csöndes. Érték a mesterségemhez, mégis rossz kereskedő vagyok. Mindig az voltam, nem bírok tanulni, de talán más oka is lehet... Nincs a véremben, mert ha látom a vevő szeméből, hogy csalónak tart, először egészen elgyávulok, aztán meg úgy dühöngök, ahogy csak bírok. Manapság már nem is nagyon tudok dühöngeni; elkoptam; minden elkopik.

A KONZUL

Miért nem megy inkább valahova alkalmazottnak?

A CUKRÁSZ

Senki se vesz föl.

A KONZUL

Próbálkozott?

A CUKRÁSZ

Mi célja volna?

A CUKRÁSZ

Hja – úgy?!

(Az első emeletről hosszan elnyújtott kiáltás hallatszik: Jaj!)

A CUKRÁSZ

Az Isten szerelmére, mit csinálhatnak odafent? Őlik egymást?

A KONZUL

Nem tetszik nekem az az ismeretlen, új valami, ami a házba került. Úgy üli meg az embert, mint vörös viharfelhő. Miféle emberek? Honnan jöttek? Mit akarnak?

A CUKRÁSZ

Nagyon veszélyes idegen ügyekbe belekeveredni. Az ember észre se veszi...

A KONZUL

Tud valamit róluk?

A CUKRÁSZ

Nem, semmit se tudok...

A KONZUL

Megint sikoltoznak, most a lépcsőn...

A CUKRÁSZ

(visszavonul; csöndesen) Én nem ártom bele magamat...

(Gerda, Az öregúr elvált felesége, kilép a kertbe, kalap nélkül, haja felbomolva, izgatottan. A konzul hozzámegy, megismerik egymást, az asszony visszahökken.)

A KONZUL

Tehát te vagy, régi sógornóm?!

GERDA

Én vagyok!

A KONZUL

Hogy kerülsz ebbe a házba? Miért nem hagysz békét a fivéremnek?

GERDA

(zavartan) Hamis nevet mondtak, azt hittem már elköltözött, nem tehetek róla...

A KONZUL

Tőlem ne félj, Gerda, tőlem nem kell félned... Segíthetek rajtad? Mi történt odafönt?

GERDA

Megütött!

A KONZUL

Kislányod is itt van?

GERDA

Itt!

A KONZUL

Szóval mostohaapja van?

GERDA

Az!

A KONZUL

Tűzd fel a hajadat és nyugodj meg, én majd megpróbálom rendezni a dolgot. De a fivéremet kiméld...

GERDA

Ugye, – ő – gyűlöl?

A KONZUL

Nem! Láthatod, hogy a te virágaidat ültette ezekbe az ágyásokba. Ő maga hordta ide kosárban a földet, emlékezhetsz rá. Hát a virágaidra emlékszel még? Encián, rezeda, rózsák, Malmaison és Merveille de Lyon... ő maga oltotta őket. Érzed, hogy ápolja az emlékedet meg a kislányét?

GERDA

Most hol van?

A KONZUL

A fasorba ment, mingyárt itt kell lennie az esti lappal. Ha balról jön, az udvaron át megy be a házba, leül az ebédlőben és olvas; ha nem mozdulsz, nem vesz észre!... De legjobb, ha újra fölmégy...

GERDA

Azt nem! Nem megyek vissza ahhoz az emberhez...

A KONZUL

Ki az az ember, és mi?

GERDA

Valamikor... énekelt az Operában.

A KONZUL

Énekelt, és most? Kalandor!

GERDA

Az!

A KONZUL

Kártyabarlangja van?

GERDA

Az!

A KONZUL

És a gyermek? Csalétek!

GERDA

Ne beszélj így!

A KONZUL

Iszonyatos!

GERDA

Te mindenhez olyan goromba szavakkal nyúlsz!

A KONZUL

A piszokhoz finoman, olyan finoman kell hozzányúlni! De igaz ügyet le lehet rángatni a sárba! Miért gyaláztad meg annak a másiknak a becsületét? Miért csábítottál arra, hogy cinkosod legyek? Elég gyerekes voltam, hittem a szavaidnak és védtem a te igaztalan ügyedet az ő igazával szemben!

GERDA

Elfelejtetted, hogy ő már túlöreg volt!

A KONZUL

Nem! Akkor még nem volt túlöreg, mert azonnal gyermeket születt; és amikor megkérte a kezedet, megkérdezte: akarsz-e gyermeket tőle; azonkívül megígérte, hogy visszaadja a szabadságodat, ha ígéretét már beváltotta és úgy érzi, hogy nyomasztó kezd lenni az öregség.

GERDA

Elhagyott, ez mindenesetre gázság volt tőle.

A KONZUL

Rádnézve nem! Fiatalságod megvédett minden rágalomtól!

GERDA

Engednie kellett volna, hogy én menjek el!

A KONZUL

Miért? Miért vállalja a szégyent?

GERDA

Az egyiknek csak vállalnia kellett!

A KONZUL

De furcsán gondolkozol! Mindenesetre meggyilkoltad őt és engem is büntársaddá tettél. Hogy adhatnánk vissza a jó hírnevét?

GERDA

Ha visszakapja, az az én rovásomra történik!

A KONZUL

Nem bírom követni a gondolataidat, mert a gyűlölet vezeti őket. De ha elejtjük a rehabilitása gondolatát és csak a lányát akarjuk megmenteni, mit tegyünk?

GERDA

Az én gyermekem, a törvény nekem ítélte, és a férjem az apja...

A KONZUL

Te mindenhez olyan goromba szavakkal nyúlsz! És vad lettél, durva... Hallgass... Jön!

(Az öregúr balról jön, kezében újság, gondolataiba merülve befordul a kapun, mialatt Gerda és a konzul nyugtalanul állanak: a kertsarok eltakarja őket. Később Gerda és a konzul előre jön. Közvetlenül ezután látszik, hogy Az öregúr az ebédlőben helyet foglal és olvassa az újságot.)

GERDA

Ő volt!

A KONZUL

Jöjj csak, nézd meg az otthonodat! Mindent úgy hagyott, ahogy a te izlésed valamikor elrendezte! – Ne félj, itt a sötétben nem lát meg bennünket, – tudod, a fény elkápráztatja –

GERDA

Nahát, hogy hazudott nekem...!

A KONZUL

Hazudott?

GERDA

Hogyne, hisz egyáltalán nem öregedett meg! Rám unt, ez volt az egész! Nézd, milyen gallérja van, nyakkendője a legújabb divat; meg vagyok győződve róla, hogy szeretője van!

A KONZUL

A szeretője arcképét ott láthatod a cserépkályhán, a gyertyatartók között.

GERDA

Az én vagyok, a gyerekekkel. Még mindig szeret?

A KONZUL

Az emlékedet szereti!

GERDA

Milyen különös!

(Az öregúr abbahagyja az újságolvasást és merőn kibámul az ablakon.)

Ránk néz!

A KONZUL

Meg ne moccanj!

GERDA

Egyenest a szemembe néz.

A KONZUL

Ne moccanj! Nem lát ide!

GERDA

Olyan, mint egy halott...

A KONZUL

Hiszen meggyilkolták!

GERDA

Hogy mondhatsz ilyet!

(E pillanatban erős villám fénye esik a konzulra és Gerdára. Az öregúr az ebédlőben iszonyodva felugrik. Gerda a ház sarka mögé menekül.)

AZ ÖREGÚR

Karl Fredrik! *(Az ablakhoz lép)* Te vagy? Egyedül? – Azt láttam... Igazán magad vagy?

A KONZUL

Láthatod.

AZ ÖREGÚR

Olyan fülledt a levegő és a virágok megfájdították a fejemet... Most már csak az újságot olvasom végig. *(Visszaül.)*

A KONZUL

(Gerda mellett) Most lássunk a te ügyedhez! Felkísérjelek?

Gerda

Talán jó lesz! De harc lesz az ára!

A KONZUL

A gyermeket meg kell menteni. És én tudom a törvényt!

GERDA

Jó... Hát a gyermekért! Gyere!

(Elmennek.)

AZ ÖREGÚR

(bentről) Karl Fredrik! Gyere! Egy parti sakkra! – Karl Fredrik!

(Vége az első felvonásnak)

MÁSODIK KÉP

Az ebédlő. Háttérben a cserépkályha, tőle jobbra és balra nyitott ajtó: az első a tálalóba, a másik a folyosóra. Baloldalt pohárszék, rajta telefon, jobbra zongora és állóóra. A jobb és bal oldalfalban ajtók. Lujza belép.

AZ ÖREGÚR

Hova ment a fivérem?

LUIZA

(nyugtalanul) Az imént láttam odakint, nem lehet messze.

AZ ÖREGÚR

Rettentő ez a lárma, fönt; mintha a fejemen táncolnának. Most a fiókokat rángatják, mintha utazni akarnának, talán megszökni... Kár, hogy nem tudsz sakkozni Lujza.

LUIZA

Hiszen tudok egy kicsit...

AZ ÖREGÚR

Hát, ha annyit tud az ember, hogy hogyan kell tologatni a figurákat, akkor már mehet a játszma... Ül le, fiam! *(Felállítja a bábokat.)* Úgy zúg a lárma, hogy reszket tőle a csillár, alulról meg a cukrász füt... Azt hiszem, hamarosan hurcolkodni fogok.

LUIZA

Hurcolkodjék ki, igazán. Én már régóta gondolkok rá.

AZ ÖREGÚR

Régóta?

LUIZA

Nem jó túlsokáig üldögelni régi emlékek között.

AZ ÖREGÚR

Miért nem? Idővel minden emlék megszépül.

LUIZA

De ön még húsz esztendeig élélhet, és azalatt csak nem akar mindig az emlékeiből élni, amelyek sápadnak s egy szép napon talán színüket is megváltoztatják.

AZ ÖREGÚR

Milyen böles vagy fiacskám! – Kezdjük, lépj ki az egyik paraszttal! De ne a vezér-paraszttal, mert akkor két lépésre mattot kapsz.

LUIZA

Akkor hát a huszárral kezdem.

AZ ÖREGÚR

Az, kedvesem, éppolyan veszélyes...

LUIZA

Azt hiszem, a huszárral lesz mégis a legjobb!

AZ ÖREGÚR

Jó. Én pedig útnak indítom ezt a parasztot, a futóm előtt... *(A cukrász megjelenik a folyosón.)*

LUIZA

Megjött Starck úr, a teasüteménnyel. Oly nesztelen jár, mint az egér!

(Feláll és kimegy a folyosóra, átveszi a tálcát, aztán a tálalóba megy.)

AZ ÖREGÚR

Nos, Starck úr, hogy van a felesége?

A CUKRÁSZ

Óh, köszönöm, hát bizony a szeme, mint mindig...

AZ ÖREGÚR

Nem látta véletlenül a fivéremet?

A CUKRÁSZ

Biztosan sétál odakint.

AZ ÖREGÚR

Talán társasága akadt?

A CUKRÁSZ

Nem, nem gondolnám.

AZ ÖREGÚR

Rég nem volt ebben a lakásban, Starck úr.

A CUKRÁSZ

Hát bizony, pontosan tíz esztendeje...

AZ ÖREGÚR

Amikor a lakodalmi tortát hozta... Nem változott semmi?

A CUKRÁSZ

Semmi, semmi... A pálmák természetesen megnöttek; mondom, minden éppen olyan ma is...

AZ ÖREGÚR

És így is fog maradni minden, míg csak a halotti torra nem hozza a tortát. Bizonyos életkor után semmi sem változik többé, minden megmarad magának, egyformának, s csak úgy mozog előre, mint szánkó a lejtőn...

A CUKRÁSZ

Igaz kérem, nagyon igaz.

AZ ÖREGÚR

Így aztán nyugalmas lehet az élet... Nincs szerelem, barátság, csak némi társaság a magányban; és az emberek ismét emberekké válnak, anélkül, hogy igényeket próbálnának érvényesíteni a mások érzéseivel és szimpátiáival szemben. Végül pedig meglazulunk és kihullunk, mint egy öreg fog: nem okozunk fájdalmat és nem hiányzunk senkinek. Lujza, például, csinos fiatal lány, jólesik ránézni, mint egy műremekre, amelyet eszünkbe se jut birtokba venni; semmi se zavarja a kapcsolatunkat! A fivérem és én, úgy érintkezünk, mint két öreg dsentlmén, aki sose túlbizalmas és sose lép túlközel egymáshoz! Ha semlegesnek mutatkozunk az emberekkel szemben, bizonyos távlatot nyerünk s így, messzebről, szebbnek látszunk. Amint látja, meg vagyok elégedve az öregséggel és az öreg kor csendes nyugalmaival. – *(Kiált)* Lujza!

LUJZA

(beszól a bal ajtóból, barátságosan, mint mindig) Meghozták a fehérneműt, utána kell számolnom...

AZ ÖREGÚR

Nem foglalna helyet Starck úr? Kicsit elbeszélgetni... Vagy sakkozunk?

A CUKRÁSZ

Nem hagyhatom ott a tüzet és pont tizenegykor be kell fűteni a kemencét... De nagyon köszönöm a szives...

AZ ÖREGÚR

Ha látja a fivéremet, kéretem: jöjjön fel és maradjon még velem...

A CUKRÁSZ

Kérem, szivesen... Nagyon szivesen... *(Kimegy.)*

AZ ÖREGÚR

(egyedül, ide-oda tologatja a sakkbábokat, néhány másodperc múlva feláll és föl s alá sétál a szobában.) Az öregkor nyugalma; az, az! *(Leül a zongorához, megüt néhány akkordot, feláll, ide-oda sétál.)* Lujza! Nem halasztanád máskorra azt a fehérnemű-számogatást?

LUJZA

(a bal oldali ajtóban) Nem lehet. A mosónő siet, várják a gyerekei, meg a férje...

AZ ÖREGÚR

Várják! *(Asztalhoz ül, ujjával dobol, próbálja tovább olvasni az újságot, de fáradtan abbahagyja, gyufát gyújtogat és elfújja őket, az órára néz. A folyosón zaj.)* Te vagy az, Karl Fredrik?

A POSTÁS

(megjelenik) Bocsánatot kérek, amiért bátorkodom belépni, de az ajtó nyitva volt.

AZ ÖREGÚR

Nekem hoz valamit?

A POSTÁS

Csak egy levelezőlap! *(Odaadja és távozik.)*

AZ ÖREGÚR

(Olvassa a levelezőlapot.) Megint Fischer úr! Bostonklub! Ez itt, fent! Az a fehérkezű, szmokingos! Nekem! Szemtelenség! Elköltözöm! – Fischer! *(Széttépi a kártyát. A folyosón zaj.)* Te vagy az, Karl Fredrik?

A JEGES EMBER

Kérem, a jeges!

AZ ÖREGÚR

Jó, hogy még lehet jeget kapni ebben a melegben! De vigyázzon, a jégszekrényben üvegeket talál! És a szélét is rakja körül, akkor hallom, hogy hullanak az olvadó vízcseppek, – ez az én vízórám, ez méri az időt, a hosszú órákat... Mondja csak! Hol szedi maga a jeget? – Elment? – Mind elmennek, haza, hogy társaságot keressenek és hallgassák a saját hangjukat... *(Szünet.)* Megjöttél, Karl Fredrik?

(Most fönt Chopin Fantaisie Impromptu-jét játsszák, Opus 66, zongorán, de csak az első részt. Az öregúr felfigyel, a plafonra bámul.)

Ki játszik? Az én Impromptum?

(Tenyerével ernyőt csinál a szeme elé. A konzul a folyosóról belép.)

Te vagy az Karl Fredrik?

(A zene megszűnik.)

A KONZUL

Én vagyok

AZ ÖREGÚR

Hol jártál ilyen sokáig?

A KONZUL

El kellett intéznem valamit. Egyedül voltál?

AZ ÖREGÚR

Persze. Gyere, sakkozzunk.

A KONZUL

Jobb szeretnék most beszélgetni. És neked is jót tesz majd, ha hallod egyszer a saját hangodat.

AZ ÖREGÚR

Jó, de így nagyon könnyen belebotlunk a múltba...

A KONZUL

Legalább elfelejtjük a jelent...

AZ ÖREGÚR

Jelen nincs. Ami most történik, az üres semmi; jövő vagy múlt – és lehetőleg a jövő, mert abban van a remény!

A KONZUL

(az asztalnál) Remény? Minek a reménye?

AZ ÖREGÚR

A változásé!

A KONZUL

Rendben van. Azt akarod mondani, hogy elég volt az öregkor nyugalmaiból?

AZ ÖREGÚR

Talán.

A KONZUL

Rendben van. Azt akarod ezzel mondani, hogyha most választhatnál a magányosságod és a múlt között...

AZ ÖREGÚR

Csak kísérteteket ne!

A KONZUL

De az emlékeid?

AZ ÖREGÚR

Azok nem kísértének. Én csak átköltöttem bizonyos valóságokat; ha a halottak visszatérnének, akkor volna itt kísértetjárás!

A KONZUL

Hát melyiknek az emlékét látod szebbnek, a feleségedét vagy a gyermekedét?

AZ ÖREGÚR

Mind a kettő egyformán szép, nem tudom szétválasztani őket. Ezért nem tettem soha kísérletet se rá, hogy a gyermekem magamnál tartsam.

A KONZUL

Azt hiszed helyesen cselekedtél? Sose gondoltál arra a lehetőségre, hogy a kislány mostohaapát kaphat?

AZ ÖREGÚR

Akkor nem gondoltam ilyen messzire, de később – bizony – ez is eszembe jutott.

A KONZUL

Mostohaapát, aki bántalmazza a lányodat, esetleg lealacsonyítja!

AZ ÖREGÚR

Csend!

A KONZUL

Hallasz valamit?

AZ ÖREGÚR

Azt hittem, az ő kis lépteit hallom, az ő topogását, a folyosón... Ahogy régente bejött hozzám... – mert a gyermek ért a legtöbbet! Látni azt a rettenthetetlen kis teremtést, aki sose félt, aki semmit se sejtett az élet hamisságából és akinek nem voltak titkai. Emlékszem, hogy ismerkedett meg először az emberi gonoszsággal. Látott egy szép kislányt, lent a parkban, tárt karokkal szaladt hozzá, hogy megcsókolja, a szép kis baba pedig azzal viszonzta a kedvességet, hogy beleharapott az arcába és ráöltötte a nyelvét. Látnod kellett volna az én kis Anne-Charlotteomat: állt, állt, dermedten, nem a fájdalomtól, hanem az iszonyattól dermedten, hogy beelátott abba szándékba, amelynek emberi szív a neve. Egyszerre olyan idegenszerűen nézett a két ismerős szem, olyan állatiasan! Elszomorodtam, a szó szoros értelmében, megriadtam, annyira, hogy megnéztem, nem valami idegen áll-e az arca mögött, amely e pillanatban álarchoz hasonlított. De miért beszélünk ezekről a dolgokról? Mi az oka, a forróság, a vihar vagy mi?

A KONZUL

A magány nehéz gondolatokat szül és neked társaságra volna szükséged. Úgy látszik, ez a nyár, amelyet a városban töltöttél, összetört!

AZ ÖREGÚR

Csak a legutolsó hetek. Az a betegség és az a hulla, ott fönt, úgy megviselt, mintha én szenvedtem volna át... A

cukrász gondjait és bajait is annyira magamra vettem, hogy határozottan nyugtalanít az anyagi helyzete, a felelősége szembaja, a jövője... És most, újabban, minden éjszaka az én drága kis Anne-Charlotte-omról álmodom... Veszélyben látom őt, elképzelve, kimondhatatlan, ismeretlen veszélyekben. És elalvás előtt, mikor a hallásunk hihetetlenül megfinomodik, mindig hallom parányi lépteit, és egyszer a hangját is hallottam...

A KONZUL

Hol van most a lányod?

AZ ÖREGÚR

Hol?!

A KONZUL

Ha találkozna veled az uccán...

AZ ÖREGÚR

Elveszteném az eszemet, azt hiszem elájulnék... Egyszer nagyon sokáig tartózkodtam külföldön, abban az időben, amikor a kis hugom serdülőben volt... Évek múltán tértem csak vissza és akkor, a kikötőhídon, hirtelen, egy lány csimpszakodik a nyakamba. Borzadva éreztem, hogy két szem hatol a szemembe, idegen villantással, amely a felismerés legszörnyűbb iszonyatát fejezi ki. Én vagyok! – mondta újra meg újra, míg végre megtudtam, hogy a hugom áll előttem! – Azt hiszem körülbelül így járnék akkor is, ha a lányomat látnám viszont! Öt év ebben a korban felismerhetetlenné tesz! Képzeld el az apát, aki nem ismeri meg a gyermekét! Ugyanaz, és mégis idegen! Nem élném túl! Nem, nem, csak hadd maradjon meg nekem az én négyéves kislányom, itt a ház oltárán, nem kell a másik... *(Szünet)*. – Lujza nyitogatja ott a fehérneműs szekrényt? Árad belőle a vászon friss szaga, és emlékeztet... – igen, a háziasszonyra emlékeztet, aki a szekrény előtt áll, a jó tündérre, aki rendezget, javítgat, a háziasszonyra, akinek vasaló van a kezében és fodrot simít és ráncokat... igen, ráncokat... – Most – Megyek – Megyek

a szobámba, levelet kell írnom. Maradsz, ugye? Mingyárt jövök.

(Balra elmegy, a konzul köhög.)

GERDA

(megjelenik a folyosó ajtajában): Csak te...? *(A nagy állóóra ütni kezd.)* Szent Isten! Ez a hang!... Tíz évig hordtam a fülemben! Ez az óra sose járt jól és könyörtelenül mérte az időt, öt éven át, éjjel-nappal, a hosszú órákat... *(Körülnéz)* A zongorám... A pálmáim... Az ebédlőasztal, ezt megbecsülte, olyan fényes, mint egy pajzs! A pohárszék! Rajta a lovag és Éva; Éva, alma a kosárban... A jobb fiókban egész hátul, egy termométert tartogattam... *(Szünet)* Szeretném tudni, ott van-e még?... *(A pohárszékhez megy, kinyitja a jobboldali fiókot.)* Itt van!

A KONZUL

Jelent valamit?

GERDA

Tudod, a végén ez már szimbólum volt! Az állhatatlanság szimbóluma!... Mikor berendezkedtünk, a termométer ittmaradt, pedig fel kellett volna erősíteni az ablakra, kívülről... Megígértem, hogy majd felszegezem... és elfelejtettem. Ő is megígérte... és elfelejtette. Aztán összevesztünk miatta és én, hogy véget vessek a dolognak, eldugtam, ide, a fiókba... Meggyülöltem a termométert, és ő is. Tudod, mit jelent ez? – Kérlek, senki se hitt a kapcsolataink állandóságában, mert azonnal levetettük az álarcunkat és megmutattuk az antipatiánkat. Az első időben szinte ugrásra készen állottunk, minden pillanatban szökésre készen... – Ezt jelentette a termométer... És még most is itt van! Esik, emelkedik; változik mindig, mint az idő. *(Lete-szi a hőmérőt és a sakktáblához lép.)* Az én figuráim! Azért vásárolta, hogy elúzzuk a várakozás hosszú napjait, mielőtt megjött a gyerek. Most kivel játszik?

A KONZUL

Velem.

GERDA

És hol van?

A KONZUL

Bent a szobájában, levelet ír.

GERDA

Hol?

A KONZUL

(balra mutat) Ott!

GERDA

(megrebben) És itt élt öt éven át?

A KONZUL

Tíz éven át! Öt évig egyedül.

GERDA

Szereti a magányosságot?

A KONZUL

Azt hiszem, már megunta.

GERDA

Mit gondolsz, – kiutasít?

A KONZUL

Próbáld meg, semmi rizikó, hiszen ő mindig udvarias!

GERDA

Ezt az asztali futót nem én hímeztem...

A KONZUL

Jobban mondva, az a rizikó, hogy kérdezősködik a gyermek után.

GERDA

De hát csak hadd segítsen, fölkatadni...!

A KONZUL

Mit gondolsz, hova ment Fischer és mit akar ezzel a szökéssel?

GERDA

Először is azt, hogy megszabaduljon a kényelmetlen szomszédságtól; másodsor: hogy én fussak utána. A gyermeket tusznak tartja magánál, és később balettra akarja nevelni, amire van is hajlama és tehetsége...

A KONZUL

Balettra? Csak meg ne tudja az apja, mert gyűlöli a dobogót!

GERDA

(leül a sakktáblához és össze-vissza tologatja a bábokat)

A dobogó! Én is szerepeltem...!

A KONZUL

Te?

GERDA

Én zongoráztam...

A KONZUL

Szegény Gerda!

GERDA

Miért? Szerettem azt az életet, és ha fogságomban itt nem éreztem jól magamat, nem a börtönőr volt az oka, hanem a börtön.

A KONZUL

De most már elég volt belőle?

GERDA

Most a nyugalmat szeretem és a magányt... és mindenekelőtt a lányomat!

A KONZUL

Vigyázz, jön!

GERDA

(felemelkedik, mintha menekülni akarna, de újra a székre rogy) Óh!

A KONZUL

Mert magadra hagylak! Ne gondold meg előre, hogy mit akarsz mondani, jobb, ha minden magától adódik. Mint a lépések a sakkban!

GERDA

Az első pillantásától félek legjobban, mert ebből kiolvashatom, hogy előnyömbre vagy hátrányomra változtam-e meg... Hogy megvénültem, és csúnya lettem-e...

A KONZUL

(jobbra kimegy) Ha úgy találja, hogy megöregedtél, akkor nem fél hozzád közeledni, de ha még mindig a régi fiatalnak lát, akkor nincs semmi reménye... És igénytelenebb, mint hiszed! – Most hát...!

(Látni, hogy Az öregúr a bal oldali nyitott ajtó mögött lassan átmegy a tálalóba, kezében levelet tart, eltűnik, de a folyosón rögtön újra megjelenik és kimegy. A konzul a jobb ajtóban)

Kiment, bedobni a levelet!

GERDA

Nem bírom ki! Hogy kérhessem éppen az ő segítségét ennél a válásnál? Menekülök! Nem vagyok ennyire szemtelen!

A KONZUL

Maradj! Tudod, mily határtalan a jósága! Segíteni fog rajtad a gyermek kedvéért!

GERDA

Nem, nem!

A KONZUL

Pedig csak ő segíthet!

AZ ÖREGÜR

(a folyosóról sietve belép, fejbőlintással üdvözli Gerdát, akit – mert rövidlátó – Lujzának néz, a pohárszékhez megy, csönget, leemeli a telefonhallgatót, de mialatt Gerda előtt elhalad, így szól hozzá) Elkészültél? Állítsd fel a figurákat, Lujza, majd előlről kezdjük megint... (Gerda dermedten áll, nem érti. Az öregúr, Gerdának hátat fordítva, telefonál) Halló! – Jóestét, mama, te beszélsz? – Igen, köszönöm, jól! Lujza már a sakktáblánál ül, de fáradt. Sok dolga volt. Igen, már elmúlt és minden rendben van! Bagatell, bagatell! – Hogy meleg van-e? A vihar épp a fejünk fölé huzódott, pont fölübénk, de nem csapott be a

villám! Vaklárma! – Hogy mondd? Fischerék? Hát ugylátszik, utazni készülnek! – Miért? Én semmi különöset nem tudok. – Ugy? Ugy? – A gőzhajó, kérlek, hat óra tizenötökor indul, a szigeteken túl, a külső vonalon, és érkezik, várj csak: nyolc huszonötökor érkeznek. – Jól mulattok? *(Nevet.)* Persze, ő aztán tud bolondozni, ha egyszer elkezdi. Mit szólt hozzá Mária? – A nyarat, kérlek? Lujza, meg én, kölcsönösen igyekeztünk társaságot szolgáltatni egymásnak; ez a lány mindig olyan jókedvű! – Óh hogyne, nagyon csinos! – Nem, köszönöm, azt nem!

(Gerda kezdi megérteni, rémülten feláll)

A szemem? Bizony, rövidlátó leszek, de én is azt mondom, amit a cukrészné: Ugy sincs semmi látnivaló! Nem bánám, ha egy kicsit süket is volnék! Vak és süket! A lakók éjszaka pokoli lármát csapnak fölöttünk... Valami kártyaklub... Na, most közbezörögnek, valaki hallgatózik.

(Újra csönget. Lujza megjelenik a folyosó ajtóban, Az öregúr nem veszi észre. Gerda csodálattal és gyűlölködve nézi, Lujza a jobb oldali ajtón át visszavonul. Az öregúr a telefonnál)

Itt vagy még? Képzeld, bekapcsoltatják magukat, hogy hallgatózzanak. Tehát holnap hat-tizenötökor. – Nagyon köszönöm, hasonlóképpen! – Hogyne, hogyne, megteszem. Agyó, mama!

(Lecsönget. Lujza visszavonul, Gerda a szoba közepén áll. Az öregúr megfordul, észreveszi és lassan megismeri Gerdát; a szívéhez kap)

Uristen! Te voltál? Nem Lujza volt itt az előbb?

(Gerda nem felel. Az öregúr tompán)

Hogy – kerülsz – ide?

GERDA

Bocsáss meg, átutazóban voltam, itt vitt el az utam és hirtelen vágy fogott el, viszontlátni régi otthonomat... Az ablak nyitva volt... *(Szünet.)*

AZ ÖREGÚR

Nem változott semmi?

GERDA

Minden a régi, de egy kicsit mégis más, valami új került bele...

AZ ÖREGÚR

(kedvetlenül) Meg vagy – elégedve – az életeddel?

GERDA

Hát úgy van minden, ahogy kívántam.

AZ ÖREGÚR

És a gyerek?

GERDA

Óh, a gyerek, az nagyon szépen fejlődik, jó dolga van!

AZ ÖREGÚR

Akkor nem is kérdezek többet. *(Szünet.)* Kivánsz valamit tőlem? Segíthetek valamiben?

GERDA

Köszönöm, igazán, de... nincs szükségem semmire, hiszen látom, hogy neked is jó dolgod van. *(Szünet.)* Szeretnéd látni Anne-Charlotte-ot?

AZ ÖREGÚR

Nem tulságosan, hiszen mondtad, hogy jó dolga van. – Nagyon nehéz ismételni valamit: olyan ez, mint még egyszer megtanulni azt a leckét, amelyet már tudunk, ha más nézetem van is a tanító. – Én olyan messze jutottam mindettől. – Egészen más vidékeken jártam – és nem tudok visszakapcsolódni a múltba – nehezemre esik az udvariatlanság, mégse kérlek, hogy ülj le – más férfinak vagy a felesége, – és nem vagy már az az ember, akitől én annak idején elváltam.

GERDA

Annyira – megváltoztam?

AZ ÖREGÚR

Oly idegen vagy! Hang, tekintet, az egész modorod...

GERDA

Megöregedtem?

AZ ÖREGÚR

Azt nem tudom! – Mondják, hogy három év multán egyetlen atom se marad meg az ember régi testéből; öt év alatt minden megújul, ezért ön, asszonyom, aki itt áll előttem, nem az, aki akkor itt ült és szenvedett, – alig tudom ki mondani, hogy: te, oly idegen lett a számomra! És azt hiszem ugyanígy járnék a lányommal is!

GERDA

Ne beszélj így! Jobb szeretném, ha haragudnál!

AZ ÖREGÚR

Miért kellene haragudnom?

GERDA

Mert oly sok rosszat tettem ellened!

AZ ÖREGÚR

Roszzat tettél? Nem értem.

GERDA

Nem olvastad a válókeresetemet?

AZ ÖREGÚR

Nem; átadtam az ügyvédemnek. *(Leül.)*

GERDA

És az ítéletet?

AZ ÖREGÚR

Azt se olvastam. Minthogy nem akarok újra megházasodni, nem volt szükségem efajta írásokra!

(Szünet, Gerda leül)

Mi volt bennük? Hogy túlságosan öreg vagyok?

(Gerda helyeslően hallgat)

De hisz ez igaz, emiatt ne restelkedj! Én ugyanazt írtam az elleniratomban és kértem a bíróságot, hogy adja vissza a szabadságodat.

GERDA

Te azt írtad, hogy...

AZ ÖREGÚR

Nem írtam: *vagyok*, hanem, hogy: már *kezdek* öreg lenni, – számodra!

GERDA

(megbántva) Számomra?

AZ ÖREGÚR

Ugy van! – nem modhattam, hogy túlőreg voltam, mikor összeházasodtunk, mert az kellemetlen irányba terelte volna a gyermek születésének megítélését, a kislány pedig mégis csak a mi gyereünk, nem igaz?

GERDA

Nagyon jól tudod! – De...

AZ ÖREGÚR

Talán szégyeljem magamat, hogy megöregedtem? Persze, ha bosztonoznék vagy kártyáznék éjszakákot át, hamarosan tolószékbe vagy műtőasztalra jutnék, s az igazán szégyen volna!

GERDA

Nem látszik rajtad...

AZ ÖREGÚR

Azt hitted, maghalok a válás után?

(Gerda kétértelműen hallgat)

Vannak, akik azt tartják, hogy te engem meggyilkoltál. Mit gondolsz: olyanak látszom, mint akit meggyilkoltak?

(Gerda zavartan hallgat.)

A barátaid karikatúrákat rajzoltak rólam kis újságokba, de ezeket a lapokat én sose láttam és ma már, öt év multán,

makulatura mind! Miattam tehát ne legyen semmi lelki-furdalásod!

GERDA

Miért vettél... te... engem... feleségül?

AZ ÖREGÚR

Nagyon jól tudod, miért nősülnek meg a férfiak; és hogy nem kellett koldulnom a szerelmedért, azt is tudod. S bizonyára emlékszel rá, hogy neveltünk mindketten azokon a bölcs tanácsadókon, akik téged vissza akartak tartani ettől a lépestől. De hogy te miért hálóztál be engem, azt sose tudtam megmagyarázni... Mikor az esküvőnk után rám se néztél és úgy viselkedtél, mintha valami idegen menyegzőn vennél részt, azt hittem, fogadást kötöttél arra, hogy meggyilkolsz. Minden alárendeltem gyűlölt, mert hiszen én voltam a főnöke, de veled rögtön összebarátkoztak. Ha ellenséget szereztem, az rögtön barátod lett. Ez adott rá alkalmat, hogy így szóljak: Ne gyűlöld az ellenségeidet, igazán ne, de ne szeresd az én ellenségeimet! – Mikor azonban láttam, mit várhatok tőled, kezdtem csomagolni; de előbb élő bizonyítékot akartam szerzni, hogy hazugságokat terjesztettél rólam, – ezért vártam meg a gyermek megszületését!

GERDA

És birtad ezt a kétszinűsködést?

AZ ÖREGÚR

Volt amit elhallgattam, de nem hazudtam! – Te azonban lassan-lassan detektívvé változtattad minden barátomat, és saját testvéremet is hűtlenségre csábítottad velem szemben. És a legrosszabb az volt, hogy esztelen fecsegéssel kétséget támasztottál saját gyermeked törvényessége tekintetében!

GERDA

Ezt visszavontam!

AZ ÖREGÚR

A szót, ha már egyszer kiröpült, nem lehet a szárnyainál fogva visszarántani. S mindennél türehtetlenebb, hogy a hamis hír eljutott a gyermekhez is, aki az anyját most egy közönséges...

GERDA

Jaj, ki ne...!

AZ ÖREGÚR

De így van! Egész tornyot építettél föl a hazugságaidból és most rád omlik a torony!

GERDA

Nem igaz!

AZ ÖREGÚR

De igaz! Ép most találkoztam Anne-Charlotte-tal...

GERDA

...találkoztál?...

AZ ÖREGÚR

A lépcsőn találkoztunk s azt mondta, hogy én a bácsija vagyok; tudod, mi az a bácsi? Korosabb úr, barátja a háznak és az anyának. És én tudom, az iskolájában is úgy szerepelek, hogy: a bácsi. – Ezt elviselni igazán iszonyu érzés lehet annak a szegény gyereknek!

GERDA

...találkoztál vele?

AZ ÖREGÚR

Találkoztam, de erről igazán nem kellett beszámolnom senkinek. Nincs jogom hallgatni? Egyébként a találkozás úgy felizgatott, hogy kitöröltem az emlékezetemből, mint ha soha meg se történt volna.

GERDA

Mit tehetek, hogy visszaszerezsem a jó híredet?

AZ ÖREGÚR

Te? Te nem szerezheted vissza a jóhíremet, csak én! *(Hosszan és élesen néznek egymásra.)* Jobban mondva, én már vissza is szereztem... *(Szünet.)*

GERDA

Nem tehetnék jóvá még mindent? Nem kérhetlek, hogy bocsáss meg, hogy felejtst el?

AZ ÖREGÚR

Mit akarsz?

GERDA

Jóvátenni, reparálni...

AZ ÖREGÚR

Azt akarod mondani, hogy: újra kezdeni, előlről kezdeni, megint beülni a házamba urnak? Nem, köszönöm, erre nincs szükségem!

GERDA

Hogy ezt kell hallanom!

AZ ÖREGÚR

Csak érezd! Csak fájjon! *(Szünet.)*

GERDA

Szép az a futó, az asztalon...

AZ ÖREGÚR

Szép, hogyan!

GERDA

Honnan való?

(Szünet. Lujza megjelenik a tálaló ajtajában; kezében számlát tart)

AZ ÖREGÚR

(megfordul) Számla?

(Gerda feláll, felrántja a keztyűjét, oly hevesen, hogy a gombok lepattannak róla. Az öregúr pénzt vesz elő és számol.)

Tizennyolc korona hetvenkettő. Rendben van.

LUJZA

Szeretnék valamit mondani önnek!

AZ ÖREGÚR

(Feláll, az ajtóhoz megy, Lujza valamit a fülébe súg.) Szent isten...

(Lujza kimegy.)

Szegény Gerda!

GERDA

Mire gondolsz? Azt hiszed, féltékeny vagyok a cselédre?

AZ ÖREGÚR

Nem, azt nem hittem.

GERDA

De igen, és azt gondoltad, hogy nekem öreg vagy, de neki nem. Megértem a sértést... Szó sincs róla, csinos, nem tagadom, cselédnek határozottan csinos...

AZ ÖREGÚR

Szegény Gerda!

GERDA

Miért volnék...? Miért beszélsz így?

AZ ÖREGÚR

Mert sajnállak. Féltékeny vagy a cselédre, – ez mindenestre elégtétel.

GERDA

Én, féltékeny?

AZ ÖREGÚR

Miért dühöngsz hát az én drága, jó, csöndes rokonlánykámra?

GERDA

Nem csak rokonod...!

AZ ÖREGÚR

Tévedsz, fiam, én már rég lemondtam arról, hogy... és a magány teljesen kilégít... *(A telefon megszólal, az öregúr odamegy.)* Fischer úr? Nem itt lakik. Vagy úgy, az én vagyok! – Megszökött? – Kivel szökött meg? – Starck cukrász lányával? Szentséges isten! Hány éves az a lány? – Tizennyolc! Egész gyerek még!

GERDA

Hogy megszökött, azt tudtam. – De hogy egy nővel! – Persze, most örülsz!?

AZ ÖREGÚR

Nem, nem örülök, ha jólesik is éreznem, hogy van igazság a földön! Az élet gyorsan eltelik s most te ülsz ott, ahol én ültem!

GERDA

Tizennyolc éves, én meg huszonkilenc! Öreg vagyok, túl öreg vagyok hozzá!

AZ ÖREGÚR

Minden relativ, az öregség is! – De valami más témát. Hol van a lányod?

GERDA

A lányom? Megfeledkeztem róla! Uristen! Segíts! Magával vitte a gyermekemet! Úgy szerette Anne-Charlotte-ot, mint a saját gyerekét... Jöjj, kísérj a rendőrségre, jöjj velem!

AZ ÖREGÚR

Én? Tulsokat kívánsz!

GERDA

Segíts rajtam!

AZ ÖREGÚR

(a jobb oldali ajtóhoz megy) Karl Fredrik, kérlek, hozz kocsit és kísérd Gerdát a rendőrségre. – Megteszed?

A KONZUL

Hogyne, természetesen, – hisz Jézus nevében mindnyájan emberek vagyunk!

AZ ÖREGÚR

Siess! De Starck úrnak, egy szót se! Még minden jóra fordulhat. Szegény ember! – És szegény Gerda! – Siessetek!

GERDA

(kinéz az ablakon) Esni kezd, adj kölcsön egy esernyőt... – Tizennyolc éves... Csak tizennyolc! – Gyorsan!

(A konzullal együtt kisiet)

AZ ÖREGÚR

(egyedül) Az öregség nyugalma! – Egyetlen gyermekem egy kalandor karjai közt! – Lujza!

(Lujza bejön)

Ülj le, sakkozzunk!

LUIZA

A konzul úr is?...

AZ ÖREGÚR

Valami elintéznivalója akadt... Esik még?

LUIZA

Nem, már csak szital.

AZ ÖREGÚR

Akkor hát kimegyek, lehütöm magam egy kicsit. *(Szünet.)*

Te derék és értelmes lány vagy; ismerted a cukrász lányát?

LUIZA

Nagyon kevésbé...

AZ ÖREGÚR

Szép?

LUIZA

Óh... szép.

AZ ÖREGÚR

Ismerted az emeleti lakókat?

LUIZA

Sose láttam őket!

AZ ÖREGÚR

Nem akarsz őszintén válaszolni?

LUIZA

Ebben a házban már megtanultam a hallgatást.

AZ ÖREGÚR

Be kell vallanom: az önkéntes sükettség tulmessen mehet és életveszélyessé is válhat. – Tartsd készen a teát, én egy percre kimegyek, lehűlni. – És még egyet, fiam; te látod, mi történt itt, de ne kérdezz tőlem semmit.

LUIZA

Én? Nem, nem vagyok kíváncsi!

AZ ÖREGÚR

Köszönöm!

(Vége a második felvonásnak.)

HARMADIK KÉP

Házhomlokzat, mint az első felvonásban. A cukrász boltjában világos van; az első emeleten – nyitott ajtók és felhúzott függönyök – szintén lámpa ég. A cukrász az ajtaja előtt áll.

AZ ÖREGÚR

(a zöld padon) Jó, hogy azt a kis záport kaptuk.

A CUKRÁSZ

Isten áldása,... újra lesz málnánk...

AZ ÖREGÚR

Akkor majd én is rendek néhány literrel; feladtuk a régi szokást, a házi befőzést, – könnyen erjed és megpenészedik...

A CUKRÁSZ

Ismerem! A befőttes üvegekkel úgy kell bánni, mint rakoncátlan gyerekekkel. Vannak, akik szalicillal dolgoznak, de az csak afféle modern svindli, amibe én nem megyek bele...

AZ ÖREGÚR

Szalicil, igen, antiszeptikum... Az csakugyan jó lehet...

A CUKRÁSZ

De átüt az íze... Mondom, svindli...

AZ ÖREGÚR

Hallja, Starck ur, van telefón az üzletében?

A CUKRÁSZ

Nincs.

AZ ÖREGÚR

Úgy!

A CUKRÁSZ

Miért kérdi?

AZ ÖREGÚR

Csak arra gondoltam... Tudja, néha szükség lehet rá...
Rendelések... fontos közölnivalók...

A CUKRÁSZ

Meglehet; de a közölnivalóktól néha jobb, ha megkímé-
lődik az ember...

AZ ÖREGÚR

Igaz, igaz! – Hogyne! Valahányszor megszólal a telefon,
mindig kapok egy kis szívdobogást, – sose tudja az ember,
mit fog hallani... És engem már csak hagyjanak békén...
Béke, ez nekem a legfőbb!

A CUKRÁSZ

Nekem is!

AZ ÖREGÚR

(megnézi az óráját) A lámpagyújtogatónak már hamarosan
itt kell lennie!

A CUKRÁSZ

Valószínűleg megfeledezett rólunk, mert a fasorban már
égnek a lámpák...

AZ ÖREGÚR

Akkor nemsokára itt lesz! Elég volt a világos nyári esték-
ből: igazán jó lesz látni, hogy kigyulladnak a lámpák!

(Az ebédlőben csönget a telefon, Lujza megjelenik a szobában, az öregúr feláll, szívéhez kap és figyelni próbál, de nem hallja a beszélgetést. Szünet. Lujza a kertenél előlép. Az öregúr, nyugtalanul)

Mi újság?

LUJZA

Semmi változás!

AZ ÖREGÚR

A fivérem telefonált?

LUJZA

Nem; a nagyságos asszony!

AZ ÖREGÚR

Mit akart?

LUJZA

Önt kereste!

AZ ÖREGÚR

Nem kell, nem kell! Vigasztalgassam a hóhéromat? Régen még vállalkoztam erre a szerepre, de ma már elég volt! Nézz csak fel hozzájuk! Égve hagyták a körtéket! – Üres szobák, megvilágítva, sokkal titokzatosabbak, mint sötétben... Hiszen *látni lehet* a kisérteteket! (*Halkan*) És Ágnes? Mit gondolsz, tud a cukrász valamit a lányáról?

LUIZA

Bajos megmondani, mert sose beszél a bajairól, és más se, ebben a csendes házban.

AZ ÖREGÚR

Nem volna jobb, ha megmondanók neki?

LUIZA

Dehogy, az Isten szerelmére!

AZ ÖREGÚR

De bizonyára nem most okoz először bánatot az apjának...

LUIZA

Sose beszél a lányáról...

AZ ÖREGÚR

Rettenetes! Mi lesz ebből! (*Csengetés az ebédlőben.*)
Megint a telefon! Ne menj be! Semmit se akarok tudni! –
A gyermekem! Ebben a társaságban! Ringyó és kalandor!
– Irtózatós! Szegény Gerda!

LUIZA

Jobb, ha biztosat tudunk, – bemegyek, – önnek is kell valamit tennie!

AZ ÖREGÚR

Mozdulni se tudok... Az ütést elbirom, de visszaadni, azt már nem!

LUIZA

Ha elhárítani igyekszünk a veszélyt, ránk nő, és ha nem állunk ellen, földre dönt!

AZ ÖREGÚR

De ha nem avatkozunk bele, minket sem ér baj.

LUIZA

Minket se?

AZ ÖREGÚR

Minden könnyebben rendeződik, ha beavatkozásunkkal nem növeljük a zűrzavart. Hogy tudnék én itt valamit rendbehozni, mikor annyi indulat küzködik egymással! Nem fékezhetem meg a szenvedélyeiket, nem változtathatom az irányukat!

LUIZA

És a gyermek?

AZ ÖREGÚR

Tudod, hogy lemondtam a jogaimról... És egyébként – Őszintén szólva, semmi közöm hozzá – Most már éppenséggel semmi, hiszen jött az anyja és szétrombolta szép emlékeimet; kioltott minden szépet, amit őrizgettem magamnak; semmi se maradt belőle.

LUIZA

De hiszen ez: felszabadulás!

AZ ÖREGÚR

Nézd csak, milyen üres minden odabent! Mint mikor kihurcolkodott valaki... És fönt, mintha tűzvész pusztított volna!

LUIZA

Valaki jön!

(Ágnes jön, izgatottan, szemmel láthatóan uralkodik szorongó érzésein, az udvari kapunak tart, ahol a cukrász ül)

LUIZA

(Az öregúrhoz) Ágnes! – Mondom, kezd már rendeződni...

A CUKRÁSZ

(egész nyugodtan) Jó estét Ágnes, hol jártál?

ÁGNES

Sétálni voltam...

A CUKRÁSZ

A mama többször keresett.

ÁGNES

Keresett? Na, hát itt vagyok!

A CUKRÁSZ

Menj csak be, légy olyan kedves, segíts befűteni a kiskemencét!

ÁGNES

Haragszik a mama?

A CUKRÁSZ

Hogy tudna ő rád haragudni?

ÁGNES

Dehogy nem tud! Csak nem szól egy szót se!

A CUKRÁSZ

Annak csak örülhetsz kedves lányom, legalább megspórolod a szidást!

(Ágnes bemegy az ajtón)

AZ ÖREGÚR

(Lujzához) Tudja vagy nem tudja?

LUIZA

Bárcsak ne tudna semmit!

AZ ÖREGÚR

De mi történt? Szakitottak! *(A cukrászhoz)* Hallja, Starck ur?!

A CUKRÁSZ

Tetszik valami?

AZ ÖREGÚR

Azt gondoltam... Mondja csak, nem látta, hogy az előbb elment innen valaki, Starck ur?

A CUKRÁSZ

A jegesembert láttam, meg, azt hiszem, a postást...

AZ ÖREGÚR

A postást? *(Lujzához)* Talán tévedés az egész. – Ki tudja, rosszul hallottuk – Nem bírom megmagyarázni... De lehet, hogy csak tetteti magát. Mit mondott a nagyságos asszony a telefonba?

LUIZA

Önnel akart beszélni!

AZ ÖREGÚR

Milyen volt a hangja? Izgatott?

LUIZA

Izgatott.

AZ ÖREGÚR

Kissé szemtelennek találom, hogy ilyen ügyben hozzám mert fordulni...

LUIZA

Gondolja meg: A gyerek!

AZ ÖREGÚR

Képzeld csak, a lépcsőn találkoztam a lányommal, s mikor megkérdeztem, megismer-e, azt mondta, hogy én vagyok a bácsi, aztán elmesélte, hogy a papája fönt van... Persze, ő, az a másik, a mostohaapja és minden joga megvan... – Engem pedig kiirtottak, meggyaláztak.

LUIZA

Kocsi állt meg a sarkon!

(A cukrász visszavonul)

AZ ÖREGÚR

Csak vissza ne jöjjenek! Megint a nyakamra! Jaj, ha mégegyszer hallani kell, hogy zengi a gyermek az apja dicséretét, azét a másikat, – és ismét újakezdeni a régi nótát: „Miért vettél feleségül?” – „Hiszen tudod; de te miért hálóztál be engem?” – „Jól tudod, miért” – és így tovább ítéletnapig!

LUIZA

A konzul úr!

AZ ÖREGÚR

Látsz rajta valamit?

LUIZA

Nem nagyon siet!

AZ ÖREGÚR

Memorizál, betanulja, hogy mit mondjon. Megelégedett az arca?

LUJZA

Inkább elgondolkodó...

AZ ÖREGÚR

Hm... Mindig így volt. Mihelyt annak az asszonynak a közelébe került, rögtön hűtlen lett... Mindenkit el tudott bűvölni Gerda, csak engem nem! Én durvának, nyersnek, utálatosnak, butának tartottam, a többiek finomnak, szeretetreméltónak, szépnek, intelligensnek! Mindaz a gyűlölet, amit az önállóságom köröttem keltett, mint végtelen szimpátia-füzér övezte őt, pusztán csak azért, mert gonoszul bánt velem. Rajta keresztül igyekeztek fölém kerekedni, befolyásolni, megsebezni és végül meggyilkolni.

LUJZA

Most már bemegyek és figyelek a telefonra; – hiszen ez a vihar is elvonul!

AZ ÖREGÚR

Az emberek nem tűrnek semmi önállóságot; azt kívánják, hogy engedelmeskedjünk nekik; minden alárendeltem, még a legutolsó hivatalszolga is azt akarta, hogy én engedelmeskedjem; s mikor ezt nem tettem meg, zsarnoknak kiáltottak ki. A cselédek azt akarták, hogy én engedjek nekik és hogy fölmelegített ételen éljek; nem engedtem s erre rám uszították a feleségemet; végül az asszony azt kívánta, hogy a gyerekek engedelmeskedjenek; azt nem! Inkább elmentem, és rögtön kész volt az összeesküvés a zsarnok ellen, – én voltam a zsarnok! – Most csak siess be Lujza, itt kint aztán meggyújthatjuk az aknát! (*A konzul balról belép.*) Az eredményt! – Részlet nem érdekel!

A KONZUL

Üljünk le, kissé elfáradtam...

AZ ÖREGÚR

A pad egészen nedves még az esőtől...

A KONZUL

Ha te ültél rajta, nekem se nagyon árt meg!

AZ ÖREGÚR

Ahogy tetszik! – Hol van a lányom?

A KONZUL

Megengeded, hogy az elején kezdjem?

AZ ÖREGÚR

Tessék!

A KONZUL

(*lassan*) Kimentem Gerdával a pályaudvarra. A pénztárnál megláttam Fischert, meg Ágnest...

AZ ÖREGÚR

Szóval Ágnes vele volt?

A KONZUL

Vele, meg a lányod is! – Gerda kint maradt, én feléjük indultam. Abban a pillanatban adta át a jegyeket Ágnesnek; de mikor a lány látta, hogy harmadik osztályon kell utaznia, arcába vágta a jegyet, kirohant és kocsiba ült.

AZ ÖREGÚR

Ejha!

A KONZUL

Mialatt aztán én beszédbe elegyedtem vele, elősietett Gerda, fogta a gyereket és eltűnt a tolongásban...

AZ ÖREGÚR

Mit mondott Fischer?

A KONZUL

Na, hát tudod, ha az ember meghallgatja a másik felet is, et cetera!

AZ ÖREGÚR

Szeretném hallani! – Természetesen nem olyan rossz, mint amilyenek feltételeztük, vannak jó oldalai is...

A KONZUL

Vannak jó oldalai is!

AZ ÖREGÚR

Persze, gondoltam. De csak nem kívánod, hogy itt üljek és hallgassam, hogy magasztalod az ellenségemet?!

A KONZUL

Magasztalásról szó sincs, de bizonyos enyhítő körülmények...

AZ ÖREGÚR

Hallgattál rám csak egyszer is, mikor felvilágosítottalak a valódi tényállás felől? Hát hallgattál, és helytelenítő hallgatásod volt a felelet, mintha téged vádoltalak volna. Mindig az igazságtalanság pártján állottál, csak hazugságokat hittél el és pedig azért, mert – szerelmes voltál Gerdába. De volt még egy másik oka is...

A KONZUL

Hagyd abba, kérlek! – Te mindent csak a magad szempontjából vizsgálsz.

AZ ÖREGÚR

Hogy vizsgáljam a magam ügyeit az ellenségem szempontjából? Csak nem emelek kezét saját magamra?!

A KONZUL

Én nem vagyok ellenséged!

AZ ÖREGÚR

De az vagy, ha olyannal barátkozol, aki engem megbántott! – Hol van a lány?

A KONZUL

Azt nem tudom!

AZ ÖREGÚR

Mi lett a vége a pályaudvari jelenetnek?

A KONZUL

Fischer egyedül utazott el, délre!

AZ ÖREGÚR

S a többiek?

A KONZUL

Semmi nyomuk!

AZ ÖREGÚR

Akkor megint a nyakamba szakadhatnak! *(Szünet.)* Nem láttad, Gerda vele ment?

A KONZUL

Nem, a férfi egyedül utazott el!

AZ ÖREGÚR

Akkor legalább rajta túlestünk! Második szám! – Marad még anya és gyermeke!

A KONZUL

Miért ég fönt a villany?

AZ ÖREGÚR

Gerda elfelejtette lecsavarni.

A KONZUL

Felmegyek...

AZ ÖREGÚR

Nem, ne menj! – Csak vissza ne jöjjenek! Ismét előlről kezdeni, megint elismételni az egészet!

A KONZUL

De a kezdet már kibogozódott...

AZ ÖREGÚR

S a legrosszabb még hátra van... Gondolod, hogy Gerda visszajön?

A KONZUL

Nem jön vissza, mert kénytelen volt neked, Lujza jelenlétében, elégtételt adni.

AZ ÖREGÚR

Ezt elfelejtettem! Csakugyan, megtisztelt azzal, hogy féltékenynek mutatkozott! Azt hiszem, van igazság a földön!

A KONZUL

Aztán kénytelen volt tapasztalni, hogy Ágnes fiatalabb nála.

AZ ÖREGÚR

Szegény Gerda! Ilyen esetekben azonban nem szabad megmondani az embereknek, hogy van igazság, büntető igazságszolgáltatás... Mert nem igaz, hogy szeretnék az igazságot! – És finoman, olyan finoman kell hozzányulni a piszokhoz! – És a nemezis... Csak mások számára van nemezis! – Hallottad?: megcsörrent! A telefonon úgy szól, mint egy csörgőkígyó! *(Látni, hogy Lujza az ebédlőben a telefonhoz lép. Szünet. Az öreg Lujzához:)* Megmart a kígyó?

LUJZA

(az ablaknál) Beszélhetek önnel egy pillanatra?

AZ ÖREGÚR

(az ablaknál) Csak mondd el!

LUJZA

A nagyságos asszony az édesanyjához utazott Dalarnéba, és ott szándékszik maradni a gyermekkel!

AZ ÖREGÚR

(*a konzulhoz*) Anya és lánya vidéken, tisztos polgári otthonban! Kiderült az ég! Óh!

LUJZA

És a nagyságos asszony kért, menjek fel és oltsam el a lámpát a lakásban.

AZ ÖREGÚR

Menj, Lujza, szaladj, és ereszd le a függönyöket, hogy többé semmit se kelljen látnunk belőle! (*Lujza eltűnik.*)

A CUKRÁSZ

(*kilép a boltjából és fölnevez az égre*) Azt hiszem, elvonult az égiháború!

AZ ÖREGÚR

Ugy látszik, csakugyan kiderült és nemsokára feljön a hold is.

CUKRÁSZ

Jótevő zápor volt, pompás kis zápor!

AZ ÖREGÚR

Ahá! Végre! A lámpagyújtogató!

(*A lámpagyújtogató belép, meggyújtja a lámpát.*)

Az első lámpagyújtás! Itt az ősz. A mi évszakunk, öreg barátaim! Kezdődik a szürkület, de akkor jön az ész és világít a lámpásával, hogy el ne tévedjünk.

(*Lujza megjelenik fönt az ablakban, majd az emeleti lakás rögtön teljesen elsötétül. Az öregúr Lujzához*)

Csukd be az ablakokat és ereszd le a függönyöket, hogy nyugodtan alhasson minden emlék! Az öregség nyugalmaiban. És ősszel elköltözöm a csendes házból.

(*Vége a harmadik felvonásnak*)

Oväder – Wetterleuchten – A csöndes ház

Rendhagyó módon ünnepelte Johan August Strindberg első, Siri (Sigrid Sofia Mathilda Elisabet) von Essen színésznővel 1877-ben kötött házassága 30. évfordulóját. 1907-ben alapított stockholmi kísérleti színháza, az Intima theatern napra pontosan december 30-án mutatta be „Oväder” (*Villámlás*) című háromfelvonásos kamaradarabját a „határtalan jóságú” férj és a könnyelmű, rágalmozó feleség, a felelőtlen anya kései találkozásáról.

A darab keletkezésének idején, 1907. január–februárban Strindberg már három szerencsétlen házasságon és több lelki krízisen (többek között az 1894–97-es „inferno”-válságon) túl, Fanny Falkner (19) színésznőhöz fűződő plátói viszonyának árnyékában újabb színházi kísérletbe fog: ezúttal Stockholmban alapít kísérleti „intim” színházat – August Falck színész–rendező irányításával – egy pályáján régi-új műfaj, a kamaradarab új koncepciójának kipróbálására. A kamarazene mintájára akarja (gyermekkorában négy testvére rendszeresen kvartettezett otthon) „a kamarazene ötletét áttenni a drámára” – írja az Intima teatern színészeinek készített memorandumában.

Az intimitásnak kell tehát a kísérleti művek középpontjában állnia; egy olyan apró motívumnak, alaposan tanulmányozott élménynek, amelyet kevés szereplővel, egyszerűen, de nem leegyszerűsítve, kis apparátussal, felesleges melléksze-

replők nélkül fejt ki a szöveg – határozza meg a műfajt Adolf Paulnak írott levelében. Az előadás természetesen ennél átfogóbb újításokat is igyekszik megvalósítani: sajátos, a műfajhoz igazított színészi játékot, újszerű világítást, díszletezést is.

Nagy lendülettel lát a szerző az 1907-es vállalkozásnak: négy kamaradarabot ír néhány hónap alatt. Az „*Oväder*”-t követi a „*Brända tomten*” („*A leégett ház*”), a legnagyobb sikert hozó „*Spöksonaten*” („*Kísértetszonáta*”) és a(z Anna nővéréről mintázott) „*Pelikanen*” („*Pelikán*”), amely később „*A máglya*” címmel válik ismertté. Mindegyik a férfi–nő viszonyt tematizálja – jellegzetes strindbergi szemszögből.

Az „*Oväder*” témája egy hatvanéves férfi (Az öregúr) múltjával szembesülése (Strindberg a darab írásakor 58!). Tíz évvel a műbeli jelen előtt Gerdával kötött, de már öt éve felbomlott házassága a nála harmincegy évvel fiatalabb nővel már csak megszépült emlékeiben él a közös lakás változatlan kulisszái között, amikor a csöndes ház nyugalma felbolydul: egy felkerekedő és végül elvonuló vihar megvilágosító villámaitól kísérve váratlanul kibomlik a dráma: a volt feleség az öregúr feletti lakásban él játékbárlangot működtető új férjével és az idős úrtól született lányával. E második házasság utolsó epizódja, a kalandor leányszöktetésnek szánt elutazása bonyolódik a háttérben. A darab végén – a vihar múltával – kitisztul a kép: Gerda elköltözik a kislánnyal, s az Öregúr szép emlékeitől megfosztva marad „a csöndes házban”.

Egyszerű a darab cselekménye, kompozíciója világos, és komoly lélektani változást csak egyetlen szereplő, az idős főszereplő él meg. Az első beszélgetések alapján magányával elégedett, a házhoz fűződő barátságos emlékeket ápoló öregurat csak az ismeretlen új lakók zajos éjszakai életmódja zavarja. Gerda kétségbeesett segélykérési kísérletei lerombolják az idős férfi szép emlékeit; nyilvánvalóvá válik, hogy nincs számukra közös jövő. Beszélgetésük során az úr megszabadul

ugyan a felelősségtől, de elveszíti szép emlékeit is. Fokozza a drámai feszültséget az oknyomozó technika: egyre új meg újabb titkokra derül fény – úgy, hogy a dikció „maga válik cselekménnyé” (Szerb Antal). Ezt a házban játszódó központi eseményt (a második színt) fogja közre egy-egy ház előtti jelenet.

A szereplők néhány vonással rajzolt jellemképe is kellően felidézi Strindberg nő-felfogását: mintha a darab igazolni akarná a szerzőnek – a századfordulón pedig oly divatos – nőemancipációt elvető, helyenként nőgyűlöletet sugalló nézeteit. Gerda ugyancsak permanens esendőségével áll szemben az idős férfi vágyaktól megtisztult bölcsessége. (És mintha ennek a tisztult vágytalanságnak lehetne ösztönös fordítói jelzése a darab végén az öregúr szép adoniszi sora: „*feljön a hold is*”, ellenpontozva Szabó Lőrinc tizenhét évesen fordított Sappho-töredékét: „*Immár lemerült a hold és / a Pléiadok, – éjjél van, / elmúlt a találka-óra / és én egyedül virasztok...*”)

Szabó Lőrinc 1925-ben németből készítette a fordítást a Nemzeti Színház kamaraszínháza számára. (A darab német fordítása mindazonáltal nem található Sz. L. könyvtárában.) Nem meglepő a közvetítőnyelv használata, ha tudjuk, hogy a müncheni Georg Müller kiadónál – a svéd eredetivel egyidőben – megjelenő Emil Schering-féle fordításokat Strindberg a saját szövegeivel egyenrangúnak tekintette.

A fordítást a színház számára mégis egybevetette a svéd szövegváltozattal a fordító apósa (aki egyébként Strindberg életművének legnagyobb részét magyarra ültette); arról tanúskodik a rendezői példány első lapján olvasható bejegyzés: „*A svéd eredetivel összehasonlította dr. Mikes Lajos. 1925. okt. 10. Szabó Lőrinc*” Így derült ki, hogy a német fordításból két sor kimaradt (ennek gyorsírásos szövege a szükséges utasításokkal egy kitépelt noteszlapon máig megtalálható a fordító tulajdonában maradt kézirat-példány 16. lapja előtt). Az

előadás szövegeknyvében természetesen ott olvasható a betoldott két sor is.

Az írógéppel készült – autográf javításokkal jelentősen módosított – szöveg első példánya ugyanis a Nemzeti Színházhoz került, ahol – bekötve – rendezői szövegeknyvként használták. (Jelenlegi lelőhelye: OSZK Színháztörténeti Tár.) A lila indigóval készült másodpéldány 1970-ben került Szabó Lőrinc hagyatékából az MTA Könyvtárának kéziratárába (Ms 4668/14). A fordító ezen „saját” példányára gondosan átvezette az első példányon (ceruzával) tett szinte valamennyi változtatását, egyes autográf bejegyzések mégsem találhatók a másodpéldányon, ezért a színházi szöveget tekintettük „autORIZÁLT” szövegnek s vettük jelen kiadásunk alapjául.

A rendezői és a sűgőpéldányon egyaránt áthúzták „*A csön-des ház*” címet, „*A villámlás*”-ra javították, majd ezt törölve újra ráírták az immár végleges – eredeti – címet.

A rendezői példányban a Szabó Lőrincén kívül még két idegen kéz írása található: a rendezői bejegyzések vastag kék ceruzával (ezek főleg a színészvezetésre vonatkoznak) és a fordítóénál keményebb ceruzával tett – alighanem női kéztől eredő – szövegmódosítások. Ez utóbbiakról feltehető, hogy az előadásnak – a fordítástól több helyen jelentősen eltérő – szövegét jelölik, hiszen a változtatásokat a fekete tintával, kézzel írt sűgőpéldányba is gondosan átvezették. Jelen kiadásunkban e szövegmódosításokat természetesen nem vettük figyelembe.

A kettős autográf javítások ellenére nem javította a fordító az írógép hiányosságait (*ú, i*); ezeket a mai helyesírástól eltérő alakokat – a szembetűnő prozódiai szándék kivételével – kiigazítottuk. Nem változtattunk viszont a szándékosan egyéni nyelvkezelésen („*Tudja, kisasszony, hogy a feleségem alighanem megvakul?*”), tudván, hogy Szabó Lőrinc fiatal korától kezdve (ld. a Sappho-töredéket) egyéni prozódiaát alakított ki

a nyelvi és gondolatrítmus árnyaltabb tagolására. (E döntésünket részben azzal látjuk igazoltnak, hogy a fordítás készültkor még nincsen egységes, oktatásra és közéletre egyaránt vonatkozó magyar helyesírási szabályzat.)

A szöveghez szorosan nem tartozó bejegyzéseket (pl. a gépelt címlap ceruzajegyzetét: „*Stockholmban nyáron egész éjszaka olyan világos derengés van, hogy lámpát nem gyűjtanak az utcákon.*”) elhagytuk. Nem jelöltük az „akadémiai kézirat” 9. lapján található hosszabb törlés tényét, mivel a kihúzott szöveg a rendezői példányban főszöveggként szerepel. Nem rekonstruáltuk a 13. lapon álló ceruzás emlékeztetőt: „*A folyosó helyett az utasításban előszoba kell*”.

Nem egységesítettük viszont a hármas tagolást jelző „felvonás” ill. „kép” szavakat. A fordítás alapjául szolgáló Schering-szövegben *felvonás* szerepel (a címben szereplő műfaji megjelölés: „*Kammerspiel in drei Akten*”), míg az 1983-as Bethke-féle német fordítás *jelenet*et (Szene) ír. A színházi példányban csak a címszerűen használt szót javították *képre*; a három egység végén következetesen *felvonás* szerepel.

A budapesti bemutatóra 1925. november 23-án a Nemzeti Színház Kamaraszínházában (ekkor Paulay E. u. 35.) került sor. Rendezte és az öregúr (a német mintára hivatkozó propaganda szerint: Bassermann) szerepét játszotta Ódry Árpád; testvére, a konzul Gál Gyula; felesége Cs. Aczél Ilona.

A kritika – noha már Európa-szerte lecsengett a nagy Strindberg-láz – kedvezően fogadta; Schöpflin Aladár mértékadó kritikát írt a Nyugatba – egyedül a „szerencsétlen” címválasztást kifogásolta. Kosztolányi pedig a darab ürügyén, de a darab érdemi említése nélkül azon tűnődött a Színházi élet hátsábjain, mennyire eljárt fiatalkori szent ügye, Strindberg nőképe fölött az idő.

Kontor István László